

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Запорізький національний університет»

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Навчальний посібник

У двох частинах

Частина 2

За загальною редакцією
професора Кройтора В. А.,
доцента Кухарєва О. Є.,
доцента Ткалича М. О.

Запоріжжя
2016

УДК 347(477)(075)
ББК 67.9(4Укр)304я7
Ц 58

Рекомендовано до друку Вченою радою
Запорізького національного університету,
протокол № 12 від 21.06.2016 р.

Авторський колектив:

- Аврамова О.Є.** – канд. юрид. наук, доцент – § 3, 4 глави 2, § 6, 7 глави 6
Апанасюк М.П. – канд. юрид. наук, доцент – § 7–10 глави 3
Батожська О.В. – канд. юрид. наук, доцент – § 4, 8 глави 6
Бичківський О.О. – канд. юрид. наук, доцент – § 1 глави 8
Бондар О.Г. – докт. юрид. наук, професор – § 13, 15, 16 глави 10
Вакулович Е.В. – канд. юрид. наук – § 1, 2, 6 глави 4
Довбій С.П. – канд. юрид. наук – § 14 глави 1
Євко В.Ю. – канд. юрид. наук, доцент – § 1–4 глави 5
Жорнокуй В.Г. – канд. юрид. наук – § 12 глави 1
Жорнокуй Ю.М. – докт. юрид. наук, доцент – § 13 глави 1
Завгородня І.М. – канд. юрид. наук – § 7, 10, 12 глави 10
Загородній С.А. – канд. юрид. наук, доцент – § 1–3 глави 6
Зайцев О.Л. – канд. юрид. наук, доцент – § 5, 6, 9, 11 глави 10
Кройтор В.А. – канд. юрид. наук, професор – § 1–4 глави 1, § 1–19 глави 9
Кухарев О.Є. – канд. юрид. наук, доцент – § 1–3, 8, 14 глави 10
Мандрика А.М. – канд. юрид. наук, доцент – § 8 глави 4
Мороз О.В. – канд. юрид. наук, доцент – § 5, 7 глави 4
Піхурець О.В. – канд. юрид. наук, доцент – § 1, 2 глави 7
Савченко А.С. – канд. юрид. наук – § 3, 4 глави 4
Самойленко Г.В. – канд. юрид. наук, доцент – § 5, 6 глави 5
Синегубов О.В. – докт. юрид. наук – § 1–6 глави 3 (спільно зі Сліпченко С.О.)
Сліпченко О.І. – канд. юрид. наук – § 4 глави 10
Сліпченко С.О. – докт. юрид. наук, професор – § 1–6 глави 3 (спільно з Синегубовим О.В.)
Сядристий А.О. – § 5 глави 6
Ткалич М.О. – канд. юрид. наук, доцент – § 1, 2 глави 2
Тяпкіна М.А. – канд. юрид. наук. – § 11 глави 1
Чалий Ю.І. – канд. юрид. наук, доцент – § 9–12 глави 6
Шушка О.Р. – канд. юрид. наук, доцент – § 5–10 глави 1
Ясечко С.В. – канд. юрид. наук – § 2 глави 8

Рецензенти:

Шушка Р.Б. – проф., д-р юрид. наук, академік Академії наук вищої школи України, завідувач сектору інтелектуальної власності та інноваційних технологій Київського університету права Національної академії наук України.

Прасов О.О. – доц., канд. юрид. наук, суддя Запорізького окружного адміністративного суду.

Ц 58 **Цивільне право України** : навчальний посібник : у 2 ч. Ч. 2 / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора, канд. юрид. наук, доц. Кухарева О. Є., канд. юрид. наук, доц. Ткалича М. О. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 352 с.

ISBN 978-966-916-132-1
ISBN 978-966-916-131-4

Навчальний посібник розроблено колективом кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ та кафедри цивільного права Запорізького національного університету.

Посібник буде корисним студентам, викладачам, науковцям і всім, хто цікавиться проблемами цивільного права.

УДК 347(477)(075)
ББК 67.9(4Укр)304я7

ЗМІСТ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

§ 1. Поняття та система зобов'язального права і його місце в системі цивільного права	8
§ 2. Зобов'язальне правовідношення (зобов'язання). Види зобов'язань	11
§ 3. Суб'єкти зобов'язань. Треті особи у зобов'язанні. Зміна осіб у зобов'язанні	18
§ 4. Виконання зобов'язання.....	25
§ 5. Способи забезпечення належного виконання зобов'язань	32
§ 6. Неустойка.....	36
§ 7. Порука.....	41
§ 8. Гарантія.....	49
§ 9. Завдаток.....	55
§ 10. Застава.....	60
§ 11. Притримання	72
§ 12. Припинення зобов'язань.....	74
§ 13. Правові наслідки порушення зобов'язань	76
§ 14. Цивільно-правова відповідальність: поняття, умови. Обставини, що виключають вину	78

ГЛАВА 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІР

§ 1. Цивільно-правовий договір	82
§ 2. Зміст цивільно-правового договору і класифікація його умов.....	84
§ 3. Порядок укладення договорів	86
§ 4. Підстави для зміни або розірвання договору	90

ГЛАВА 3. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

§ 1. Поняття та загальна характеристика договорів про передачу майна у власність	95
§ 2. Договір купівлі-продажу	96
§ 3. Договір роздрібної купівлі-продажу	98
§ 4. Договір поставки.....	102

§ 5. Договір контрактації	104
§ 6. Договір постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу	107
§ 7. Договір міни	110
§ 8. Договір ренти	112
§ 9. Договір довічного утримання (догляду).....	118
§ 10. Договір дарування	121

ГЛАВА 4. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ТИМЧАСОВЕ ВОЛОДІННЯ ТА КОРИСТУВАННЯ

§ 1. Загальна характеристика договорів про оплатну передачу майна у тимчасове володіння та користування.....	124
§ 2. Договір найму (оренди)	125
§ 3. Договір прокату	128
§ 4. Договір найму (оренди) земельної ділянки	132
§ 5. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди.....	136
§ 6. Договір найму (оренди) транспортного засобу.....	138
§ 7. Договір найму (оренди) житла	141
§ 8. Договір позички.....	144

ГЛАВА 5. ДОГОВОРИ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ

§ 1. Загальна характеристика договорів про оплатне виконання робіт. Види таких договорів	150
§ 2. Договір підряду.....	151
§ 3. Договір побутового підряду	157
§ 4. Договір будівельного підряду	166
§ 5. Договір підряду на проектні та пошукові роботи ...	173
§ 6. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт	176

ГЛАВА 6. ДОГОВОРИ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

§ 1. Загальні положення про договори з надання послуг. Види таких договорів	179
§ 2. Договір перевезення	182

§ 3. Договір транспортного експедирування	188
§ 4. Договір зберігання.....	194
§ 5. Договір страхування	198
§ 6. Договір доручення.....	204
§ 7. Договір комісії.....	207
§ 8. Договір управління майном.....	210
§ 9. Договір позики, кредитний договір, договір банківського вкладу.....	213
§ 10. Договір банківського рахунка	226
§ 11. Договір факторингу.....	229
§ 12. Загальні положення про розрахунки. Види безготівкових розрахунків	232

ГЛАВА 7. ДОГОВОРИ ПРО РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ

§ 1. Загальні положення про договори, які пов'язані з правами на об'єкти інтелектуальної власності	240
§ 2. Комерційна концесія	257

ГЛАВА 8. ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

§ 1. Загальні положення про спільну діяльність	265
§ 2. Договір простого товариства.....	267

ГЛАВА 9. НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

§ 1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу	275
§ 2. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу	277
§ 3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення	279
§ 4. Рятуння здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.....	281
§ 5. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи	282
§ 6. Деліктні зобов'язання	283
§ 7. Правові умови виникнення деліктних зобов'язань.....	285

§ 8. Загальні положення про порядок та обсяг відшкодування завданої шкоди	287
§ 9. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист. Відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності	289
§ 10. Відшкодування моральної шкоди	290
§ 11. Відшкодування шкоди, завданої найманим працівником установи, підприємства, організації під час виконання ним своїх трудових обов'язків	293
§ 12. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування	294
§ 13. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду	295
§ 14. Відшкодування шкоди, завданої злочином	298
§ 15. Відшкодування шкоди, завданої особами, які не досягли повноліття	299
§ 16. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування ядерної шкоди.....	301
§ 17. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю	304
§ 18. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).....	309
§ 19. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Кондикційні зобов'язання	310

ГЛАВА 10. СПАДКОВЕ ПРАВО

§ 1. Поняття спадкування, види спадкування. Відкриття спадщини, час і місце відкриття спадщини.....	313
§ 2. Склад спадщини	319
§ 3. Правовий статус спадкодавця та спадкоємців.....	321
§ 4. Об'єкти спадкового правонаступництва.....	323
§ 5. Спадкування за заповітом	326
§ 6. Посвідчення заповіту.....	328

§ 7. Зміст заповіту.....	331
§ 8. Тлумачення заповіту.....	332
§ 9. Види заповідальних розпоряджень	334
§ 10. Право на обов'язкову частку у спадщині	336
§ 11. Спадкування за законом	338
§ 12. Право на прийняття спадщини.....	341
§ 13. Дії, які свідчать про прийняття спадщини.....	343
§ 14. Виконання заповіту.....	344
§ 15. Оформлення права на спадщину	346
§ 16. Спадковий договір	348

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

§ 1. Поняття та система зобов'язального права і його місце в системі цивільного права

Поряд з такими підгалузями цивільного права, як речове право, право інтелектуальної власності, спадкове право, важливе місце в системі цивільного права України посідає зобов'язальне право.

Зобов'язальне право – це система цивільно-правових норм, які регулюють майнові відносини (переважно відносини майнового обороту), що виникають у зв'язку з переданням майна, виконанням робіт, наданням послуг, відшкодуванням шкоди або поверненням безпідставно придбаного майна.

Норми зобов'язального права є найбільш значною частиною цивільного законодавства. Зобов'язальне право як підгалузь цивільного права, складається із системи правових інститутів.

Система зобов'язального права може бути поділена на загальну частину та спеціальну частину (окремі види зобов'язань).

Загальна частина зобов'язального права складається з: загальних положень (положень, що стосуються усіх видів зобов'язань); загальних положень договірного права (договірних зобов'язань).

Загальні (універсальні) положення стосуються всіх видів зобов'язань. Вони містять характеристику зобов'язань, їх елементів, визначають загальні правила виконання і припинення зобов'язань, їх забезпечення тощо, тобто охоплюють положення щодо поняття та видів зобов'язань, підстав їх виникнення, способів виконання і відповідальності за порушення зобов'язань і підстав їх припинення.

Загальні положення договірного права містять правила, що стосуються тільки договорів як найпоширенішої підстави виникнення зобов'язань. Загальні положення про договір охоплюють поняття та зміст договору, порядок його

укладення, зміни, розірвання, виконання і припинення, тлумачення договору, принципів договірному права тощо.

Спеціальна частина зобов'язального права (окремі види зобов'язань) поділяється на:

а) *окремі види договірних зобов'язань* (гл. 54–77 ЦК): договірні зобов'язання про передання майна у власність; договірні зобов'язання про передання майна у речове право на чужу річ; договірні зобов'язання про виконання робіт; договірні зобов'язання про надання послуг; договірні зобов'язання про використання об'єктів інтелектуальної власності; зобов'язання з багатосторонніх правочинів (договорів);

б) *окремі види недоговірних зобов'язань* (гл. 78–83 ЦК): зобов'язання з односторонніх правочинів; зобов'язання з рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи; зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи; деліктні зобов'язання; збереження майна без достатньої правової підстави, кондикційні зобов'язання.

Спеціальна частина зобов'язального права складається з інститутів, що охоплюють норми, які стосуються окремих типів (груп, видів та підвидів) зобов'язань. Значна більшість цих норм розрахована на регулювання зобов'язальних відносин, що виникають на підставі договору. Такі норми у своїй сукупності складають договірне право.

Норми договірного права є переважно диспозитивними, а недоговірні зобов'язання регламентуються імперативними нормами.

Нормативні положення зобов'язального права містяться переважно у книзі п'ятій ЦК та інших актах цивільного законодавства, наприклад, у законах України «Про заставу», «Про фінансовий лізинг», у Статуті залізниць тощо. Книга п'ята ЦК «Зобов'язальне право» складається з трьох розділів і 37 глав (ст. 509–1215). Деякі положення зобов'язального права поширюються не тільки на зобов'язання, про які йдеться у книзі п'ятій ЦК «Зобов'язальне право», а й на інші відносини. Зокрема, в ч. 3 ст. 1212 ЦК зазначається, що положення про зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави поширюються на правовідносини щодо повернення виконаного за недійсним правочином, витребування майна власником із чужого незаконного володіння.

Визначаючи **місце зобов'язального права** у системі цивільного права, слід зазначити, що предметом зобов'язального права, як підгалузі цивільного права, є майнові відносини. Зобов'язальне право регулює майнові відносини у сфері виробництва і цивільного обороту. Оскільки зобов'язання оформлюють процес товарообміну, вони належать до групи майнових правовідносин і відрізняються від правовідносин немайнового характеру, які не можуть набувати форм зобов'язань.

Зобов'язання у загальному вигляді являє собою відносини учасників економічного обороту (товарообміну), які регулюються нормами зобов'язального права, тобто є одним з різновидів цивільних правовідносин.

У сфері майнових відносин зобов'язання посідають провідне місце. Вони опосередковують усі сфери виробництва, переміщення і розподілу товарів. Виробництво, будівництво, транспортування, цивільний обіг товарів, побутове обслуговування населення, цивільно-правові операції з руху товарів здійснюються у формі цивільно-правового зобов'язання.

Зобов'язання мають всі ознаки цивільних правовідносин, а також специфічні риси, що дозволяють виокремити їх із загальної сукупності цивільних правовідносин і, зокрема, розмежувати з речовими відносинами.

Ознаки зобов'язального права, які відрізняють його від речового права:

– речове право припускає наявність лише активного суб'єкта, носія права, який здійснює свої правомочності шляхом прямого та безпосереднього впливу на річ, що є об'єктом його права. Зобов'язальне право вимагає наявності активного суб'єкта – кредитора, пасивного суб'єкта – боржника та дії, що є предметом правовідносин;

– речове право, що здійснюється шляхом безпосереднього впливу на річ, є абсолютним, тобто уповноваженій особі протистойть не конкретне коло зобов'язаних осіб, а «усі й кожен»; зобов'язальне право відносне – кредитор може вимагати вчинення відповідної дії лише від боржника, тобто існує певна персоніфікація суб'єктного складу;

– через абсолютний характер речового права з ним пов'язані право слідування (носій цього права може вимагати його здійснення, у чийх би руках річ не знаходилася) і право